

ANALÝZA A HODNOCENÍ JAZYKOVÉ ÚROVNĚ VYBRANÝCH POŘADŮ ČESKÉ TELEVIZE ZA 2. POLOLETÍ 2022

Martin Havlík – Lucie Jílková – Jakub Kopecký – Helena Özörencik
(Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i.)

Úvod

Jazyková analýza, kterou jsme zpracovali, je založena na postupech a kritériích popsanych v úvodu textu Analýza a hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů České televize za 1. pololetí 2006. Za primární považujeme požadavek kultivovanosti vyjadřování, kterou chápeme jako správnost a přiměřenost jazykového projevu s ohledem na situační a žánrové aspekty. Tentokrát jsme analyzovali pořady Česká detektivka, Mistrovství světa ve fotbale 2022 v Kataru, Planeta Yó, Reportéři ČT, Studio 6 Víkend, Události, Uchem jehly, Věda 24, Zvířecí profesionálové.

Česká detektivka

Devítidílný dokumentární seriál věnovaný české literární detektivce byl vysílán na kanálu ČT art od 5. 10. do 30. 11. 2022. Jednotlivé díly mají stopáž 25 minut. Výklad o dějinách detektivního žánru je v pořadu prokládán ukázkami ze zfilmovaných detektivek. Seriálem provázejí herec Ondřej Vetchý, literární historik Michal Jareš a literární kritik Pavel Mandys (dva posledně jmenovaní se podíleli také na scénáři pořadu). Na projev uvedených tří mluvčích se zaměříme v tomto hodnocení. Kromě nich v některých dílech vystupuje policejní historik Radek Galaš a v jednom díle také několik autorů detektivek.

Promluvy všech tří hodnocených mluvčích jsou předem připravené. Vyskytují se v nich téměř výhradně hláskoslovné a tvaroslovné prostředky spisovné češtiny, užívaná slovní zásoba je stylově přiměřená žánru pořadu. V následujícím textu se zaměříme především na zvukovou realizaci promluv jednotlivých mluvčích.

Ondřej Vetchý promlouvá přiměřeným tempem, pečlivě vyslovuje a zpravidla vhodně intonuje. Z drobných nedostatků jsme u něj opakovaně zaznamenali připojování krátké středové samohlásky (značíme ji ə) před slovo uvozující výpověď (např. *av případě...*; *apokud bychom chtěli...*) nebo dloužení koncové samohlásky (délku značíme :) u některých jednoslabičných

slov (*a:*, *na:*, *u:*, *se:*). Dále se v jeho projevu někdy setkáváme s pauzami nevhodně umístěvanými uvnitř významových celků. Viz následující příklady; pauzy značíme (.):

V případě (.) rozluštěné poznávací značky auta po tragické nehodě ho k pachateli dovede (.) zase spíše jen vytrvalost a trpělivost.

Retropovídka Jiřího Marka, situované převážně (.) do Prahy (.) dvacátých a třicátých let, si čtenáři poprvé mohli přečíst v roce (.) 1966...

Umínil jsem si napsat povídku, kde (.) řešení by záviselo na znalosti jazzu.

Dalším charakteristickým rysem projevu O. Vetchého je časté poměrně silné zdůrazňování přízvukných slabik slov. Jeho projev tak někdy působí příliš dramtizovaně a emocionálně i tam, kde pro to chybí zjevný důvod. To ještě podtrhuje výrazná gestikulace, která akcentování slov provází. Viz např. následující příklad (silné důrazy jsou vyznačeny podtržením):

Přes veškerý ideologický nános ale Král Šumavy vycházel z Kalčíkovy osobní zkušenosti. A objevil téma, které přitahuje čtenáře a autory dodnes.

S dramtizovaným stylem promluv O. Vetchého kontrastuje projev M. Jareše, který je charakterizován klidným, pravidelným tempem a absencí nadměrného přízvukování. Tento mluvčí zpravidla pečlivě vyslovuje, jen občas se u něj setkáváme s redukovanou, méně zřetelnou výslovností některých hlásek, dloužením koncových samohlásek (např. *do:*, *se:*, *známe: řadu:*, *detektivky:*) nebo otevřenější výslovností samohlásky *i*, která se tak blíží *e* (např. ve slovech *literaturu* → *leteraturu*; *si* → *se*). Dále se i v jeho výpovědích vyskytují nadbytečné pauzy, které mohou působit rušivě. Viz např.:

Skrývali se pod nimi (.) čeští autoři.

Vytvořil řadu příběhů (.) o (.) anglickém detektivovi Jimu Garrisonovi...

Dodejme, že tato vlna (.) špionážních (.) a diverzantních románů (.) končí zhruba (.) v první polovině padesátých let.

Projev P. Mandyse působí přirozeně, v jeho výslovnosti však nacházíme značné množství nedostatků, které snižují kultivovanost jeho projevu a v některých případech také narušují srozumitelnost promluv. Jedná se např. o časté dloužení koncových samohlásek i souhlásek, resp. připojování středové samohlásky na konec slova (např. *ale: zároveň se: projevuje jako: bystrá pozorovatelka.;* *bylo.;* *proto.;* *dokáže.;* *Sidonie.;* *Ostravu.;* *už* [uš:], *potom.;* *k* [kchə:]),

časté hezitační zvuky, nezřetelnou výslovnost či vypouštění hlásek i celých slabik, zjednodušenou výslovnost slov (*kery* místo *který*; *bývala* vysloveno jako [bývá]); *postava(m)i* a *peripetie(m)i*; *ží(t)*; v *ka(na)nském* – nezřetelně vyslovené hlásky a slabiky jsou uvedeny v závorkách). Nedbalá výslovnost vede k tomu, že některá slova jsou jen obtížně srozumitelná. Zvlášť problematické je to u vlastních jmen, která divák nezná, a nemůže si je tak odvodit z kontextu. Nejméně jedno jméno bylo vysloveno zcela nesrozumitelně (jednalo se o amerického autora detektivek), jiná jména nechávají diváka v nejistotě o jejich správné podobě.

V promluvách zaznívajících v pořadu jsme narazili také na některé formulační nedostatky. Uvedeme zde pouze jeden příklad:

Vedle Umberta Eca známe řadu románů, které využívaly kriminální žánr ke své trochu podvrtné činnosti. V našem prostředí se objevuje Miloš Urban. Zvláštní postava, která využívá gotické horory stejně jako detektivky a dělá z nich specifický amalgám zábavného čtení, ve kterém nevíte, jestli si z vás autor nedělá náhodou daleko větší legraci, než je myšleno.

V první větě bychom považovali za vhodnější formulaci *Vedle knih Umberta Eca známe řadu románů...* V následující větě je spisovatel Miloš Urban označen jako *postava*, což může být v daném kontextu matoucí, a to zejména pro diváky, kteří jej neznají. Na základě tohoto označení mohou M. Urbana zprvu mylně považovat např. za literárního detektiva. Až z pokračování věty vyplývá, že se nejedná o postavu, ale autora knih. Otázky vyvolává také poslední věta téhož souvětí *než je myšleno*. Není totiž jasné, kdo je tím, jenž danou věc nějak myslí nebo si o ní něco myslí. Pokud by se sloveso v trpném rodě *je myšleno* vztahovalo k *autorovi*, znamenala by zřejmě příslušná část souvětí: „nevíte, jestli si z vás autor nedělá náhodou daleko větší legraci, než (sám) zamýšlí“. To ovšem nedává dobrý smysl: těžko si lze představit, že by si autor dělal ze čtenářů větší legraci neúmyslně. Pokud by se sloveso vztahovalo k „vám“, tedy ke čtenářům, věta by také neměla jasný smysl: „nevíte, jestli si z vás autor nedělá náhodou daleko větší legraci, než si myslíte“. Ke komu se tedy *myšleno* vztahuje? Domníváme se, že zde spíše mohlo jít o význam, který by lépe vystihlo jiné sloveso, resp. jiná formulace, např.: ... *ve kterém nevíte, jestli si z vás autor nedělá náhodou daleko větší legraci, než je na první pohled zřejmé/patrné.*

Shrnutí: Z hlediska užitých hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálních prostředků je jazykový projev mluvčích vystupujících v pořadu Česká detektivka na dobré úrovni. Dílčí

nedostatky se vyskytují hlavně ve zvukové realizaci promluv, zejména P. Mandysovi doporučujeme věnovat větší pozornost pečlivé a srozumitelné výslovnosti.

Mistrovství světa ve fotbale 2022 v Kataru

Mistrovství světa ve fotbale se konalo v Kataru od 20. listopadu do 18. prosince 2022. Česká televize zprostředkovala svým divákům většinu utkání tohoto turnaje, nikoli však všechna. Mistrovství světa ve fotbale nicméně bylo věnováno obrovské množství vysílacího času. Šlo nejen o přímé přenosy zápasů, ale i o rozsáhlé diskuse ve studiu, příp. o reportáže z Kataru. Diváci ČT, kteří MS sledovali, tak mohli vidět a slyšet desítky pracovníků a spolupracovníků ČT.

Členové sportovní redakce si rozdělili úlohy při komentování zápasů (Jaromír Bosák, Vlastimil Vlášek, Jiří Štěpán, David Kalous), moderování studia (Pavel Čapek, David Kozohorský, Petr Kubásek), reportování z Kataru (Marek Svačina) a provázení krátkou rubrikou Za oponou (Jan Lutonský, Vojtěch Šafář, Jiří Štěpán). Stálí spolupracovníci ČT z řad bývalých fotbalistů se střídavě podíleli na spolukomentování zápasů a diskuzi ve studiu (Luděk Zelenka, Erich Brabec, Martin Hyský, Tomáš Pešír). Další bývalí fotbalisté či současní trenéři se v pozici expertů objevovali jen ve studiu, někteří z nich pravidelně či opakovaně (Martin Hašek, Tomáš Sivok, Zdeněk Grygera, Vladimír Šmicer, Tomáš Ujfaluši, Jiří Chytrý aj.), jiní jen příležitostně (Jaroslav Šilhavý, Karel Poborský aj.); občas se v roli experta objevil i někdo jiný než bývalý fotbalista, např. zahraniční zpravodaj ve Francii Jan Šmíd.

Obecně můžeme říci, že členové sportovní redakce ČT mluví spisovně. Někteří bývalí fotbalisté v pozici stálých spolupracovníků v roli spolukomentátorů a expertů mluví rovněž spisovně, jmenovitě Erich Brabec (*byli výborní, Chorvaté, ve druhé půli, vysoké procento, byl dvakrát na správném místě, kde měl být, dle mého soudu, krásný gól, jací střelci aj.*) a Martin Hyský (*je velmi zkušený, řekl bych, vypadl, velmi příjemného soupeře aj.*). Jiní se o spisovnou češtinu snaží, ale nikoli důsledně (např. Luděk Zelenka, Tomáš Pešír, Tomáš Sivok). Výsledkem takového snažení bývá míšení spisovného a obecněčeského hláskosloví a tvarosloví, např. *nechce se dostat do toho, aby byli v hlubokym bloku, a pořád povzbuzuje svý hráče, aby právě vytahovali ten blok výš, minimálně na půlku a napadali tu rozehrávku (...) už trošku vejš, ale ono to samozřejmě není úplně jednoduché*. Zbývající experti mluví nespisovně, většinou užívají obecnou češtinu, mohou ale používat i nářeční prvky (např. Z. Grygera: *mět, chtět*).

Snaha o spisovnou češtinu u uvedených mluvčích bývá větší při komentování zápasu než při diskuzi ve studiu. Výsledkem toho je, že zatímco při komentování zápasů převládala spisovná podoba češtiny, ve studiu se diskutovalo převážně nespisovně. V hojném množství se objevují všechny základní hláskoslovné a tvaroslovné rysy obecné češtiny: 1. dvojhláska *ej* (místo dlouhé hlásky [i:], většinou zapsané písmenem *y*): *jak tam jde jako bejk; strašně zhuštěnej ten střed; ten klasickej hroťák; postupnej útok; opravdu to rozhejbali; všichni jsme cejtili; byste musel bejt velkej hráč* aj.; 2. dlouhé [i:] (v písmu jako *i* nebo *y*) namísto [e:]: *tohle jsou věci, který jsou nebezpečný; to je pro ně typický; dva krásný góly; podle máho názoru; nemělo by to bejt nebezpečný* a další; 3. protetické *v*: *to je právě vo tom zajišťování; je vo deset let mladší; je potřeba to prostě vmladit; z vosumdesáti procent vodkrytá; voni* apod.; 4. vynechání *l* u přičestí minulých mužského rodu: *lehounce tu nohu zaškobrt; řek bych; moh by* apod.; 5. vynechání koncového *i* u 3. osoby množného čísla přítomného času či jeho nahrazení dvojhláskou *ej*: *dělaj; maj to řešení; ty další se tam přidaj; jestli maj nebo nemaj výsledek; ty nikam nespěchaj; spoléhaj na Messiho; vytvářej; moc se nesnažej; ty tam jezděj* apod.; 6. koncovka *-ama* v 7. pádě množného čísla u všech rodů: *těmahle hráčema; první dotek těma prsama; s těma novejma klukama*; 7. tvar komparativu některých adverbii: *rychlejš; přesnějc* apod.; 8. skloňování substantiv mužského rodu neživotného jako substantiv životných: *škoda, že toho góla nedal*. Mluvčí se nevyhýbají ani expresivním slovním výrazům: *vyfasoval žlutou; může mazat dopředu; tohle bylo přes čáru, hodně přes čáru; furt byl před tou čtyřkou; má šťávu na to; to bylo pade na pade; má fakt výbornou střelu; fakt jenom vo tom, že to dobře sehráli; teď jim hra na plichtu fakt nestačí; nechali je čuchnout*.

Za zmínku stojí i specifické obraty a výrazy sportovního slangu či expertního vyjadřování (tomu se nevyhýbají ani moderátoři a komentátoři hovořící spisovně): *tam to musí být krátká, suchá; můžou být v topu; chtěl to dloubnout; ta přední tyč mohla být zavřená trochu víc; cuknul na přední tyč; přilítly tam sáňky; zahučel na něj celej stadion, že má záda; na tomto mistrovství světa je spalovačem; nelepi mu to; chtěl to na zadní tyč obalit* aj.

Otázkou samozřejmě je, nakolik je možno vyžadovat po bývalých sportovcích spisovnou mluvu. V případě, že se jedná o stálé spolupracovníky ČT, by to bylo namíste a bylo by dobré, kdyby i zbývající odborníci a spolukomentátoři dosáhli ve schopnosti užívat spisovné tvarosloví úrovně Ericha Brabce či Martina Hyského. Z hlediska zasvěcených diváků je ale větším přínosem u těchto mluvčích jejich odbornost, přesnost a věcnost. Můžeme konstatovat, že právě odbornost prokázala ve velké míře většina z pozvaných expertů. Obvykle mluvili věcně a také komentovali opravdu to, co se dělo na hřišti, takže jejich komentáře odpovídaly tomu, co diváci viděli (to není úplně samozřejmé!). Rovněž jejich rozbory vybraných situací

byly přesné, až objektivní, neboť divákům ukázaly mnoho skutečností, jichž si nemuseli během hry z různých důvodů povšimnout.

Věcnost a přesnost znamená také nepoužívat zavedená klišé, která schematizují uvažování i popisy toho, co se stalo či co se děje. Některá z nich jsou přitom už dlouhé roky pevně usazena ve slovníku komentátorů a moderátorů. Mezi nejfrekventovanější z nich patří sémanticky vyprázdněné adjektivum *zajímavý*, pochybnou nesmrtelnost evokující fráze *zapsat se do historie* a substantivum *příběh*. Obsese příběhy a jejich psaním u moderátorů a komentátorů pak příznačně vygradovala s koncem finálového utkání, tedy s vyvrcholením celého šampionátu: *fotbal píše nádherné příběhy; pánové, tento příběh nekončí* (Petr Kubásek; v obou případech se jednalo o úvodní repliku zahajující diskusi ve studiu); *zatím se píše krásný napínavý román; a těch příběhů (...) těch mini příběhů [je] celá řada, teď se může psát další* [míněno: gólová příležitost] PAUZA *rychle udělal Acuña tečku* [míněno: nevstřelil branku]; *velký příběh jsme dnes viděli* (Jaromír Bosák); *že to bude završení toho příběhu* (Tomáš Sivok); *je to nádherný příběh* (Luděk Zelenka). Při objemu slov, která musí komentátoři a moderátoři pronést, je jistá tendence ke stereotypnímu vyjadřování pochopitelná. Měli by se přesto snažit o to, aby klišé nepoužívali, protože jsou často nepřesná a mohou být i zavádějící.

Na začátku MS se v médiích a na sociálních sítích probíral výrok Pavla Čapka, který pochválil divačku slovy *na ženu velmi kvalitní hodnocení*. Připomeňme stručně, o čem šlo. Do telefonické soutěže zavolala divačka. Pavel Čapek se jí před položením vlastního dotazu zeptal, zda sledovala právě skončené utkání, a pokud ano, jak se jí líbilo. Divačka odpověděla takto: *přišlo mi to docela dobřej fotbal jako už tam byly asi i lepší, ale špatnej fotbal to nebyl*. P. Čapek na to zareagoval následujícím způsobem: *nó to na ženu é ehe* (tj. krátké zasmání) *velmi kvalitní hodnocení, musím vás pochválit*. Z přepisu vidíme počáteční váhání moderátora, případně by šlo úvodní *nó* interpretovat také jako výraz jistého překvapení. Důležitější je váhání a krátké zasmání po inkriminovaných slovech *na ženu*. Krátké zasmání mohlo být způsobeno tím, že P. Čapek si byl vědom, že říká něco ne příliš vhodného, mohlo však působit výsměšně. Celá moderátorova replika tak v souvislosti s velmi obecným hodnocením posluchačky (*špatnej fotbal to nebyl*) vyzněla ironicky, ba až sarkasticky. Jakkoli se jednalo jen o jedno škobrtnutí letitého moderátora ve vysílání rozprostřeném přes čtyři týdny a trvajícím mnoho desítek hodin, bylo by dobré, pokud by se moderátoři podobných výroků vystříhali. Vzhledem k tomu, že s jedinou výjimkou, kdy byla k jednomu zápasu přizvána česká reprezentantka Kateřina Svitková, všechny zápasy komentovali výhradně muži a jen muži se k nim vyjadřovali ve studiu, je takový komentář obzvlášť nápadný a může být chápán jako signifikantní. Zřejmě by bylo žádoucí, kdyby ČT přestala prezentovat fotbal mužů jako výhradně pánskou záležitost

a pokud by diváci měli možnost slyšet od moderátorů nejen mnohokrát opakované oslovení *pánové*, s nímž se obraceli na své hosty.

Shrnutí: Členové sportovní redakce ČT bez problémů mluví spisovně, ze stálých spolupracovníků spisovnou češtinu dokáží soustavně užívat jen někteří. Experti mluví nespisovně, u nich oceňujeme věcnost, přesnost a neschematicnost jejich projevů.

Planeta Yó

Planeta Yó je přibližně 30minutový pořad vysílaný v úterý, středu a čtvrtek odpoledne na programu ČT :D. Jde o pořad pro děti obsahující zprávy z oblasti vědy a techniky, informace o nových knihách, videoklipech, deskových hrách apod. Tyto informace zprostředkovávají v každém vydání především dva moderátoři, kteří vystupují jako aktéři výjevů ze života na kosmické lodi a na planetě Yó, jako protagonisté scének, jež souvisejí s některými z předávaných informací, a jako redaktori předtočených rozhovorů a reportáží.

Ve zhlédnutém vzorku pořadů jsme zaznamenali projevy moderátorů Ivany Korolové, Johany Kyselkové, Tomáše Kyselky, Edity Vlachové a Matouše Zaha. Pronášeli především předem připravené promluvy, některé z nich byly čtené (zprávy v rubrice Youdálosti), další zaznívaly v secvičených dialogích v rámci výjevů a scének, nebyly čteny, ale podle všeho vycházely z daného scénáře. V tomto hodnocení se proto zaměříme jednak na projev moderátorů, jednak na podobu textů, které v pořadu zaznívají.

Ve scénkách a čtených promluvách moderátoři vyslovují ve vysokém tempu, ale převážně bez významných nedostatků. Spíše ojediněle jsme zaznamenali nenáležité zvukové členění výpovědí. Například v pasáži *objednali speciální ortopedickou botu pro tučňáka jménem Luka* (↓) *s poraněnou nohou* klesnutí hlasu (značíme jej šipkou dolů), které je obvykle signál konce promluvy, nevhodně rozdělilo významový celek *tučňák jménem Luka s poraněnou nohou*. V těchto pasážích zaznívá v naprosté většině spisovná čeština, nespisovné (konkrétně obecněčeské: *tohodle*, *nudnýho*), ale například také poetismy (např. *jsem rozerván* ve významu *nemohu se rozhodnout*) se v naprosté většině vyskytují izolovaně a se zřejmým záměrem, například dosáhnout komického účinku.

Po formulační stránce jsou texty scének na vysoké úrovni, v textech čtených pasáží jsme narazili na dílčí problémy. Opakovaly se nedostatky v logické výstavbě textů. Jako příklad uveďme promluvu *Určitě znáte ten pocit, že v dětství a mládí je na všechno dost času, ale čím*

je člověk starší, tím čas pádí rychleji, která se odvolává na sdílení určité znalosti, pomíjí však skutečnost, že diváky pořadu jsou děti, které ji mít nemohou.

Jazykový problém závažnějšího rázu představuje snad jen nedostatečné signalizování začátků tematických celků, které se ve čtených textech, konkrétně v rubrice Youdálosti, vyskytlo. Při čtení zpráv se moderátoři střídají, slovo přebírají vždy na začátku nové zprávy, v některých zprávách také uprostřed. V několika případech jsme narazili na to, že převzetí slova moderátorem na začátku zprávy, které neprovázela delší pauza nebo jiný prostředek, nebylo dostatečným signálem začátku nového tematického celku a zdálo se, že se moderátoři vystřídali jen při čtení jediné zprávy. Například po slově *myška* v následujících promluvách došlo sice mezi moderátory k předání slova, to, že předání slova zahájilo také novou zprávu, však bylo jasné, až když zazněla slova *videohře na předpis*, která nezapadala do tématu přechozí zprávy, jímž byla termoregulace koček:

Moderátor 1: *Dovedou rychle vyskočit a vylekat kdejakou myšku.*

Moderátor 2: *Slyšeli jste už o videohře na předpis? Že ne?*

Začátky nových zpráv doporučujeme provázet delší pauzou, případně je označit také lexikálně.

Jazyková podoba předtočených rozhovorů a reportáží je od podoby předem připravených promluv značně odlišná. Přítomnost nespisovných prvků je v nich poměrně běžná, avšak nenaznačuje specifický komunikační záměr, spíše osobní preference mluvčího: Matouš Zah například nespisovné prvky prakticky neužíval, v rozhovoru vedeném Ivanou Korolovou se vyskytovaly systematicky (konkrétně šlo o obecnou češtinu: *Co si před tím musím obstarat?; ... dělej si úplně, co chtěj*). Během rozhovorů se v promluvách moderátorů často objevovala formulační kliše jako sloveso *prozradit* (*prozrad' mi, jaké to je...*) nebo vazba *být o něčem* (*není to jen o choreografii*).

Shrnutí: Projev moderátorů i podoba většiny textů, které v pořadu zaznívají, dobře vyhovují typu pořadu. Tvůrcům doporučujeme zaměřit se na zřetelné oddělování jednotlivých zpráv v rubrice Youdálosti.

Reportéři ČT

Pořad Reportéři ČT je publicistický magazín, který podle popisu na internetových stránkách České televize přináší „investigativní reportáže z domova i ze zahraničí“ zabývající se

politickými, ekonomickými i společenskými kauzami. Ve sledovaném období byl vysílán každé pondělí na programu ČT1. Dramaturgem a hlavním moderátorem pořadu byl Marek Wollner, v některých dílech jej v moderátorské roli zastoupila Aneta Snopová. V tomto hodnocení se zaměříme na úroveň jazykového projevu obou moderátorů a výběrově na promluvy reportérů zaznívající v reportážích.

Projev M. Wollnera lze celkově charakterizovat jako civilní, srozumitelný a kultivovaný. Promlouvá přiměřeným tempem, zřetelně vyslovuje a zpravidla náležitě intonuje. Vhodné umístění pauz a přiměřené zdůrazňování klíčových slov v jeho výpovědích koresponduje s logikou textu a přispívá tak ke snadné orientaci posluchače v promluvě. Z odchylek od spisovné výslovnosti jsme v jeho projevu zaznamenali opakované dloužení koncových samohlásek (značíme jej dvojtečkou; např. *že.*, *a.*, *stoka.*, *křeslo.*, *pustne.*) nebo splývavou výslovnost stejných hlásek na rozhraní slov (*přetřinásti* místo *před třinácti*; *natáčením edailonu* místo *natáčením medailonu*).

Také Aneta Snopová promlouvá srozumitelně, ve vhodném tempu a své výpovědi zpravidla náležitě zvukově člení. Z výslovnostních nedostatků jsme v jejím projevu zachytili časté krácení samohlásek uvnitř slov, např. *s nim*, *vyznamnou*, *vytvarným*, *soukromníkovi*, *fatálním rozdělením*, nebo vkládání krátké středové samohlásky (značíme ji *ə*) na začátek některých slov (např. *əstát*; *více než ətři sta*; *əpřicházeli*).

Jazykový projev reportérů vystupujících v pořadu celkově hodnotíme jako profesionální a kultivovaný. Také v jejich promluvách se v různé míře vyskytují některé z výše uvedených jevů, např. dloužení nebo krácení samohlásek, občas je slyšitelná méně pečlivá, zjednodušená výslovnost, vypouštění hlásek, např. *městká* místo *městská*, *náměska* místo *náměstka*, *šes křesel* místo *šest křesel*, *kuli* místo *kvůli*, *pětýdnů* místo *pět týdnů*, *životu* místo *život tu*, *snížidůchody* místo *snížit důchody*, *jichočeských* vysloveno jako *jehočeských*; jméno *Anita Jírovská* bylo vysloveno přibližně jako [anitajrouská] aj. U reportéra Dalibora Bártka jsme zaznamenali nářeční výslovnost psaného *mě* jako [mje] místo spisovné podoby [mňe], např. ve slovech *změně* [zmjeňe], *městě* [mjest'ě], *měsíců* [mjesíců] – spisovná výslovnost je [zmňeňe], [mňest'ě], [mňesíců].

V promluvách reportérů i moderátorů jsme dále zachytili několik případů nevhodného intonačního členění. Jedná se zejména o předčasné klesnutí hlasem, signalizující konec výpovědi, v místě, za nímž výpověď dál pokračuje. Tento jev může posluchače mást a ztěžovat jim orientaci v textu. Viz následující příklady (klesnutí hlasem značíme ↓, stoupnutí ↑):

Vila Bertramka ↓ národní kulturní památka ↑ kde Mozart tvořil operu Don Giovanni ↓ je v žalostném stavu ↓

Zejména raketové útoky na ukrajinské území ↓ Rusko zintenzivnilo na začátku minulého týdne ↓ Českosaské Švýcarsko sčítá škody ↓ nejhoršího požáru v dějinách ↓

Na rovině hláskosloví a tvarosloví jsou připravené (a zpravidla čtené) promluvy moderátorů i reportérů téměř vždy spisovné, mluvčí v nich užívají slovní zásobu stylově přiměřenou pořadu daného typu. Nespisovné a stylově nižší jazykové prostředky, zejména prvky obecné češtiny, se objevují (v kombinaci s prostředky spisovnými) v některých promluvách s nižší mírou připravenosti: ve stylizovaných dialozích mezi reportéry – spoluautory reportáže a zejména v rozhovorech reportérů s respondenty. První příklad pochází z dialogu mezi reportéry Janou Neumannovou a Ondřejem Golisem, v němž diváky informují o detailech prezentované kauzy:

JN: Tu firmu, přes kterou to Zakaria Nemrah vlastnil, tak na konci června přepsal na nákou dámu.

OG: A to už byl zhruba dva tejdny ve vazbě. Kuli Dozimetru.

Následující výpovědi pronášeli reportéři při rozhovorech s respondenty:

Ale ten není vobžalovanej z ničeho.

Proč jsou ty schody přikrytý plachtou?

... že by tam byl nějakej prostě prospěšný holport, jo?

A jak koukáte na to, že to poslala nějakýmu podvodníkovi?

Domníváme se, že v publicistickém pořadu České televize by bylo vhodnější se i v rozhovorech a jiných spontánně pronášených promluvách užívání nespisovných jazykových prostředků vyhýbat.

Na závěr se zastavíme ještě u názvů některých reportáží. Titul by měl pokud možno vystihovat hlavní téma textu. U dvou reportáží se však název týká jen jejich dílčího tématu, resp. aspektu, kterému je v textu věnována poměrně malá pozornost. První z nich je reportáž *Miliony z vazby* (odvysílaná 3. 10. 2022) zabývající se kauzou *Dozimetr*. Většina reportáže popisuje aktéry, politické důsledky a širší politický kontext této kauzy. Titul *Miliony z vazby* se týká faktu, že někteří obvinění v kauze převáděli svůj majetek na jiné osoby, a tak mj. komplikovali pozdější případné vymáhání škody. V textu reportáže je však popsán pouze jeden

případ, kdy obviněný „odkláněl“ majetek během svého pobytu ve vazbě. Úsek zabývající se tímto případem trvá necelou minutu a nachází se až v poslední pětině 14minutové reportáže. Podstatná většina reportáže se tedy zabývá jinými aspekty kauzy než převáděním majetku z vazby. Titul reportáže proto považujeme za nepříliš výstižný a potenciálně matoucí.

Druhý případ představuje reportáž Surový Surovikin (v díle odvysílaném 17. 10. 2022). Pojednává o několika dílčích tématech souvisejících s ruskou invazí na Ukrajinu: aktuálních ruských raketových útocích, životě v zemi sužované válkou, situaci ukrajinských uprchlíků v Česku, válečných zločinech ruských vojáků na okupovaných územích, mladých Rusech prchajících před mobilizací aj. Divák, který na základě titulu reportáže (využívajícího rétorickou figuru paronomázií) očekává, že se dozví něco více o osobě vojenského velitele Surovikina, však bude zklamán. Jeho jméno je ve 14minutové reportáži zmíněno pouze jednou v tomto kontextu:

... Už týden tak pokračují zesílené útoky Ruska na území Ukrajiny, které zasahují především civilní cíle. Jsou výsledkem brutální strategie nově jmenovaného velitele ruských jednotek na Ukrajině s charakteristickým jménem Sergej Surovikin. Jeho jmenování přišlo v době, kdy Rusko čelí na okupovaných územích řadě porážek...

Přestože reportáž pojednává o krocích ruské armády, které s působením Surovikina pravděpodobně souvisejí, přímo o něm se zde kromě uvedené citace nic dalšího neříká. Titul reportáže tedy jen velmi málo odpovídá jejímu celkovému obsahu.

Shrnutí: Mluvčí vystupující v pořadu Reportéři ČT užívají převážně prostředky spisovné češtiny, jejich jazykový projev je celkově na dobré úrovni.

Studio 6 Víkend

Studio 6 Víkend je čtyřhodinový pořad složený ze zpravodajských relací a rozhovorů s pozvanými hosty. Naše analýza je zaměřena na jazykový projev moderátorů Jolky Krásné, Petry Š. Tuháčkové, Nikolý Reindlové, Pavla Navrátila, Ondřeje Topinky a Jakuba Pacnera, sportovních moderátorů Žanety Peřinové, Jakuba Staříka a Martina Hoffmanna a moderátorů počasí Marie Odstrčilové, Jariny Sochorové, Pavla Borovičky a Michala Žáka. Nejprve se zmíníme o pořadu jako celku, posléze zhodnotíme jazykový projev jednotlivých moderátorů.

Obecně platí, že u čtených textů/zpráv je v tomto pořadu užíváno důsledně tvarosloví spisovné češtiny, že všichni moderátoři usilují o pečlivou výslovnost a mluví v přiměřeném tempu.

Výrazy, jejichž výslovnost činí hned několika moderátorům problémy, jsou *meteorolog* a *meteoroložka*. Ty bývají běžně o dvě slabiky zkráceny a vysloveny jako *metrolog* a *metroložka*, tj. jako výrazy s odlišným významem (jakkoli k nepochopení s ohledem na kontext nedochází). Doporučujeme tato slova vyslovovat v pomalejším tempu, aby se předešlo nežádoucímu redukování.

Dalším jevem, který lze opakovaně pozorovat u více moderátorů, je užívání tzv. diskurzního markeru *no a* ve spojovací funkci. Lze jej slyšet např. v úvodním přehledu nabízených témat nebo v předpovědích počasí: *Máme za sebou zpravodajský přehled no a ani dnes nebude chybět předpověď počasí; ... přelet gripenu no a přímý přenos nabídneme...; ... pod pěti stupni no a nejchladněji..., ... jednoho stupně no a na obloze..., ... v Krkonoších no a sníh ležel i..., ... poměrně slunečno no a na Britských ostrovech, ... v Marseille 25 stupňů Celsia no a pokud bychom se podívali na Maltu...* Ve všech případech by bylo podle našeho názoru vhodné *no a* vynechat a místo něj udělat např. krátkou pauzu nebo užít jen spojku *a*, případně postačí, když mluvčí na slovech před případným *no a* klesnou hlasem.

Posledním obecně se vyskytujícím jevem je místy nevhodné zvukové členění, resp. jeho absence. Velmi často jde o nevhodné klesnutí hlasem před vedlejší větou, která rozvíjí předchozí větu hlavní, tedy s ní tvoří jeden významový (a také intonační) celek. Ze sportovního zpravodajství k tomu lze uvést tento příklad; klesnutí hlasem značíme ↓: *Totéž se může podařit i Saudské Arábii ↓ která na úvod šampionátu senzačně porazila Argentinu dva jedna ↓*. V místě prvního klesnutí hlasem by bylo vhodnější hlasem stoupnout, případně užít rovnou intonaci. Analogickým případem je třeba ještě tato výpověď z pozvánky ke sledování pořadu Černé ovce: *Taková investice není bez rizika ↓ což manželé zjistili příliš pozdě ↓* Uvědomujeme si, že k takovému členění může mluvčí vést čtecí zařízení, na němž se nemusí objevit najednou celé souvětí. Součástí pořadu je pravidelně také podrobná předpověď počasí, která je dialogem moderátora zpráv a moderátora počasí. Během jednoho z těchto rozhovorů jsme zachytili příklad otázky moderátorky zpráv směrem k moderátorce počasí, která byla vyslovena s rovnou intonací a nebyla nijak členěná, pro názornost ji proto uvádíme bez interpunkčních znamének: *Závěrem ještě přinese začátek týdne více slunečního svitu*. Vhodnější by bylo např. umístit za slova *závěrem ještě* krátkou pauzu nebo na nich klesnout hlasem a na slově *svitu* naopak hlasem stoupnout.

Nyní se budeme věnovat projevům moderátorů jednotlivě.

Čtený jazykový projev Nikoly Reindlové (viz ale postřeh níže) a Ondřeje Topinky je zcela bezproblémový, rovněž tak projev Petry Š. Tuháčkové, u níž jen velmi výjimečně na koncích výpovědí (vět) slyšíme tzv. třepenou fonaci, která je charakteristická nepravidelnými kmity hlasivek s velmi nízkou frekvencí, hlas zní proto velmi hluboce až chraplavě. S třepenou fonací byla vyslovena např. druhá slabika slova *Rusko* v tomto případě: *Vinu ale odmítá taky Rusko* nebo slovo *senátem* v druhé větě souvětí: ... *kteří si zachovali kontrolu nad senátem*. V projevu Pavla Navrátila je někdy slyšitelné vkládání středové samohlásky (značíme ji ə), typicky za slova zakončená souhláskou: ... *jaká vypadal život v prvních dnech...*, *miří k námě teplý vzduch, přes denə*, nenáležité dloužení samohlásek (dloužení značíme :): *Ukrajine:*, u tohoto mluvčího a někdy i u Jolky Krásné občas dochází k vynechávání hlásek (*noc věců* místo *noc vědců*, tj. ve výslovnosti chybělo /t/; *neje na bojišti*, tj. *nejen na bojišti* aj.). U Nikoly Reindlové jsme v jednom případě zachytili nespisovný tvar *budem*: *My se budem bavit o jejím novém filmu*. V projevu Jakuba Pacnera je slyšitelná mírně defektní výslovnost souhlásky *n*, tato odchylka ale není nijak rušivá.

Ve výslovnosti Jakuba Staříka je potřeba ocenit kupř. náležité umístování rázů (ráz značíme ?), zvláště v případech spíše neobvyklých slovních spojení (např. *nevychytatelných ?odpalů*), a také pečlivou výslovnost dvou stejných souhlásek na rozhraní slov: *dvěma góly se podílel Luboš Horký*; nejen tyto dva vybrané jevy přispívají k jeho celkově velmi kultivovanému projevu. Bez problémů je i projev dalších dvou sportovních moderátorů, u Martina Hoffmanna lze jen občas pozorovat nenáležité dloužení samohlásek (délku značíme :): *spo:rt, tři:*; dloužení je však téměř neznatelné. Žaneta Peřinová místy vyslovuje poněkud otevřenější samohlásky, tj. výslovnost *e* se někdy přibližuje *a* (*hokejisté* → *hokejistá*) a výslovnost *i* se přibližuje *e* (*tenistky* → *tenestky*), tyto drobné odchylky nejsou ale nijak rušivé. Také tato mluvčí pečlivě realizuje rázy (*o ?akci večera, Tipsport ?Extraliga*), jejichž umístování obecně napomáhá hladkému porozumění ze strany diváka.

U moderátorky počasí Jariny Sochorové bychom doporučovali zvážít užívání prostředků, jež činí její projev příliš neformálním. Jedním z nich bylo užití slova *jo* v dialogu s moderátorkou zpráv:

Moderátorka zpráv: *Včera bylo celkem teplo. Tak můžeme s podobnými teplotami počítat i dnes?*

Moderátorka počasí: *Dneska ještě jo.*

K dalším takovým prostředkům patří např. nadbytečné užívání slov *právě* a *tedy*: *Jak to vypadá s okluzí tedy, která nás přechází; ... polojasno mohlo by být místy během dne, ale právě budou se vyskytovat mlhy...*, dále nadbytečné užívání ukazovacích zájmen: *vítr ten dnes fouká od jihozápadu, ... mlhy anebo ty nízké oblaky...* Ještě lze uvést příklad, kde se oba tyto jevy kombinují: *Bude se jednat o mrholení právě z té nízké oblačnosti anebo z mlh*. Konečně jsou některé pasáže pronášeny se smíchem (snad jde o projev nervozity?), např. *Na Sněžce je 12 centimetrů sněhu* nebo *To bude záviset na těch mlhách a nízkých oblacích*; to jednak nekoresponduje s obsahem pronášených slov, jednak to může vést k horší srozumitelnosti.

V neposlední řadě jde o odchylky od spisovné češtiny. Zřejmě nejčastější odchylkou je u ní nenáležitě dloužení samohlásek (značíme :), viz třeba: ... *na Moravě: a: kde: přechodně za: jednu dvě hodiny může napršet i: jeden možná dva milimetry...*; ... *poměrně: do:st tvořit mlhy aj.*

Domníváme se, že projevu této mluvčí by redukování, resp. postupně úplné odstranění těchto neformálních rysů velmi pomohlo. Na diváky mohou dále rušivě působit poměrně hlasité nádechy, které někdy promluvu navíc nelogicky člení: *Možná ten interval bude mezi čtrnácti a osmnácti NÁDECH stupni*. Hlasité nádechy by jistě bylo možné pod dohledem logopeda odstranit.

U Michala Žáka lze slyšet připojování středové samohlásky za slova zakončená souhláskou: ... *vypadatā přes den, s teplotami přesā víkend, příležitostā; ze všech těchā našich hor*. Tato samohláska někdy stojí mezi slovy samostatně, předchází jí ráz, zde je na místě mluvit o vkládání tzv. hezitačních (váhacích) zvuků: *kromě ā červených barev, pro otužilejší by to bylo ā já už k nim asi nepatřím, ten ā dojem*. Dále se u něj vyskytuje nenáležitě dloužení: *případně:*, *je to ta:k* či krácení: *mysim* (tj. *myslím*, zde je krácení spojeno ještě s vynecháním souhlásky *l*), *nepatřím*. Projevy Marie Odstrčilové a Pavla Borovičky jsou na velmi dobré úrovni.

Ještě je vhodné uvést, že velmi pěknou a kultivovanou výslovnost má také mluvčí, která má na starosti rubriku iReportér. Její jméno se bohužel ve spodní liště neobjevuje (jak je tomu u všech ostatních moderátorů).

Shrnutí: Moderátoři pořadu Studio 6 Víkend zvládají své úlohy velmi dobře. Především ve čtených textech je užívána výhradně spisovná čeština. Doporučujeme zaměřit se na jevy výše zmíněné, a to jak na ty platné pro pořad jako celek, tak na jevy uvedené u konkrétních mluvčích.

Události

Události jsou hlavní zpravodajskou relací České televize. Vysílají se každý den od 19 hodin na programech ČT1 a ČT24. Naše analýza je zaměřena především na jazykový projev moderátorů Marcely Augustové, Jany Peroutkové, Jakuba Železného, Michala Kubala a Martina Řezníčka; jen výjimečně uvádíme příklady z reportáží, v nichž se objevuje mnoho dalších mluvčích. Hned na úvod je třeba říci, že všichni posuzovaní mluvčí jsou velmi zkušenými moderátory, již své role zvládají na vysoké profesionální úrovni. Naše analýza se věnuje čteným textům, u kterých jsme nezachytili žádné odchylky od tvarosloví spisovné češtiny, rovněž zvolená slovní zásoba byla zcela přiměřená zaměření pořadu.

Než budeme věnovat pozornost jednotlivým mluvčím, upozorníme na tři jevy, které se v Událostech (a obecně v mnoha dalších pořadech) objevují opakovaně. Prvním z nich je téměř důsledné užívání přídavných jmen v přísudku na úkor přičestí trpného, např. *Předseda byl nominovaný právě hnutím SPD* (vhodněji: *nominován*). I když je užívání tvarů přídavného jména v těchto případech v současné době stále běžnější, domníváme se, že právě v Událostech, tedy prestižní zpravodajské relaci, by mohly být tvary trpného přičestí užívány, neboť jde zcela jistě o užitečný stylistický prostředek.

Druhým jevem, na který opakovaně upozorňujeme i v rámci této analýzy, je nevhodné členění výpovědí, typicky klesnutí hlasem v místech, v nichž by byla na místě intonace stoupavá nebo rovná; klesnutí hlasem značíme ↓: *Totěz volal ministrům obrany USA, Francie a Turecka ↓ kteří to také odmítli ↓; Obvinění a protiobvinění se týkají také přehrady Kachovka ↓ kterou chce podle Moskvy Kyjev zničit; Obří vlna by zalila 80 obcí včetně části Chersonu ↓ odkud Rusko evakuuje civilisty ↓; Zbylé láká do milic ↓ k boji proti jejich vlasti; Ze svého luxusního domu v Richmondu na okraji Londýna se bude muset stěhovat do rušného centra ↓ což pro něj samotného je asi ten nejméně pozitivní moment celého dnešního dne ↓; Nejvíce suroviny se vytěžilo toto úterý 13. 12. ↓ což byl dosud nejchladnější den ↓. Nenáležitě klesnutí hlasem např. před vedlejší větou rozvíjející předchozí větu lze v případě vstupů ze studia vysvětlit pravděpodobně omezeným množstvím textu na čtecím zařízení. Ovšem některé z uvedených příkladů pocházejí z reportáží, na jejichž pozadí zaznívá čtený text, tj. mluvčí není v záběru a pravděpodobně má před sebou text celý. V těchto případech jde asi o nesprávný návyk mluvčího.*

Třetím obecným jevem, na nějž upozorníme, který se však v Událostech vyskytuje spíše zřídka, je užívání tzv. diskurzního markeru *no* a při propojování částí promluvy, např. ... *byly*

naposledy k vidění v roce 1955 no a spolu s nimi bude vystavena... Místo *no a* je v těchto případech možné pouze klesnout hlasem v místě, které potenciální realizaci *no a* předchází.

Nyní se vyjádříme k jednotlivým mluvčím. Projev Marcely Augustové a Martina Řezníčka je zcela bez problémů. U Marcely Augustové snad jen můžeme zmínit, že na rozdíl od některých jiných mluvčích v tomto pořadu užívá důsledně tvary typu *lidi, policisti*, a nikoli *lidé, policisté*, tedy užívá výrazy s nižší stylovou platností.

U Jany Peroutkové lze občas slyšet tzv. třepenou fonaci, tj. především v průběhu částí slov nebo i celých slov, která se nacházejí na konci výpovědi, dochází k tomu, že nejsou vyslovena plně zněle, jsou vyslovena „třepně“. Třepená fonace obecně může být signálem ukončení, problémem však je, přestává-li být takto vysloveným slovům rozumět, zvláště tehdy, je-li třepení doprovázeno ještě nápadným ztišením. U Jany Peroutkové vlivem třepené fonace k neporozumění nedochází, přesto na ni upozorňujeme. Zachytili jsme ji třeba v těchto případech (třepení značíme podtržením): *Doted' není jasné, kdo Praze bude vládnout; ... výrazně dražší než před rokem; ... že se zhorší jejich finanční situace; ... a tak je Češi začali omezovat*; v následujícím případě byla podtržená slova vyslovena téměř šeptem: *... zhoršující se poptávka a vysoké ceny*.

U Jakuba Železného někdy pozorujeme nelogické umístění pauz, jako třeba v následující čtené zprávě; pauzy značíme (.): *Doživotní trest (.) pro vraha Jiřího Dvořáka platí ↓ vrchní soud v Praze zamítl (.) jeho odvolání ↓ muž loni zastřelil zaměstnankyni úřadu práce ↑ která mu dříve (.) nepřiznala podporu ↓ podle soudu také (.) polil kyselinou (.) svou bývalou kolegyni a nastražil v bytě (.) střelné zařízení na jeho pronajimatelku ↓ to zranilo (.) jednoho z policistů ↓*. Můžeme si klást otázku, zda takové nelogické členění může být opět způsobeno čtecím zařízením, případně zda jde o návyk mluvčího. V každém případě mohou takto umístěvané pauzy narušovat porozumění textu ze strany diváků. U tohoto mluvčího dále poněkud rušivě působí fakt, že předtím, než začne mluvit, má z neznámého důvodu otevřená ústa. Domníváme se, že odstranění těchto nedostatků by jeho mluvenému projevu jednoznačně prospělo.

Martin Kubal někdy zjednodušeně vyslovuje souhláskové skupiny, např. *kůli (kvůli)*, *začení (zatčení)*, *náradní (náhradní)*, *rozlasu (rozhlasu)*, *osobození (osvobození)*, *Novináři se čas ukryli (včas [fčas])*; v jednom případě došlo vlivem vynechání hlásky i ke změně významu slova, vzhledem ke kontextu však nemohlo dojít k neporozumění: *o pot hlavy státu (post)*. Ještě uvedeme příklad, v němž by k lepšímu porozumění napomohlo umístění rázu mezi slova *hodin* a *i* (jednalo se o operní ztvárnění románu M. Cunninghama *Hodiny*): *Přímý přenos Hodin*

i dalších oper. Kvůli chybějícímu rázu v promluvě zaznělo slovo *hodiny*, což mohlo způsobit až dvojnásobnost.

Shrnutí: Všichni analyzovaní mluvčí odvádějí výkon na vysoké profesionální úrovni, užívají výhradně spisovnou češtinu, promlouvají ve vhodném tempu a užívají přiměřenou slovní zásobu.

Uchem jehly

Uchem jehly je přibližně 25minutový magazín, jehož nová vydání vysílal ve sledovaném období program ČT2, na dalších programech ČT se objevily reprízy starších dílů. Jde o pořad reprezentující tzv. duchovní tvorbu České televize. Jak naznačuje podtitul pořadu „Talkshow s duchovními a duchovním přesahem“, jeho obsahem je rozhovor, který se tematicky zaměřuje mimo jiné na spiritualitu či přímo náboženský život hosta. Podtitul předjímá také, že v roli moderátora vedou rozhovory „duchovní“, myšleno patrně duchovní křesťanských církví. V pořadech vyrobených ve sledovaném období to byli dlouholetý protagonista pořadu, římskokatolický kněz Zbigniew Czendlik, a farářka Církve československé husitské Martina Viktorie Kopecká. Na jejich jazykový projev se v tomto hodnocení zaměříme.

I když nejde o kmenové zaměstnance ČT, oba moderátoři mají díky svému povolání a působení v médiích zjevně bohaté zkušenosti s mluvením na veřejnosti. V pořadu pronášejí většinou patrně předem připravené, nikoli však čtené promluvy, v nichž pokládají otázky hostům, Martina Viktorie Kopecká navíc čte krátké pasáže, v nichž na úvod pořadu hosta představuje.

Projev Zbigniewa Czendlika charakterizuje skutečnost, že čeština není jeho první jazyk a v jeho promluvách se odráží některé individuální charakteristiky způsobu, jakým si češtinu jako druhý jazyk osvojil. Jde především o jevy výslovnostní: Nestandardně artikuluje například hlásky *ř* a *l*, slabiky zapisované jako *di*, *ti*, *ni* vyslovuje jako [dʲi], [tʲi] a [ɲi] i ve slovech cizího původu (*senioři* jako *seňioři*), často umísťuje slovní přízvuk na předposlední slabiku místo slabiky první, přízvukovanou slabiku navíc nenáležitě prodlužuje (zmapované jako *zmapováne*), v jiných slabikách naopak dlouhé samohlásky krátí (*co děla* namísto *co dělá*). V menší míře jsme zaznamenali nespisovné prostředky tvaroslovné: v některých případech šlo o tvary běžné v dialektech češtiny (*tříkrálovej sbírky* místo *tříkrálové sbírky*, *pod tym mostem* místo *pod tím mostem*), případně v češtině obecné (*takovej šlachovitej* místo *takový šlachovitý*).

Pouze jednou jsme zaznamenali slovosledně neobratnou formulaci (přepis upravujeme ve shodě s pravopisem): *o tom, co Charita dělá, za chvíli se dozvíme*. V této promluvě se krátké nepřizvučné slovo *se* nachází mimo pozici za první syntaktickou složkou věty, kde by bylo obvyklé (přirozeněji by formulace zněla *o tom, co Charita dělá, se za chvíli dozvíme*).

Zvláště tvaroslovným odchýlkám by se moderátor dokázal pravděpodobně bez větších obtíží vyhnout, protože spisovné tvarosloví češtiny ovládá zjevně na velmi vysoké úrovni. Nicméně domníváme se, že uvedené příklady dobře ilustrují fakt, že i v podobě, kterou jsme ve sledovaném období pozorovali, mají individuální charakteristiky projevu Zbigniewa Czendlika jen zanedbatelný vliv na srozumitelnost jeho projevů a také na jejich kultivovanost. Koresponduje s tím podle našeho názoru mimo jiné i to, že v žádném ze zhlédnutých rozhovorů nedošlo ani k situaci, kdy by některý z hostů inicioval opravu otázky, například protože jí nedokázal porozumět, ani k tomu, že by opravu promluvy provedl moderátor sám.

Martina Viktorie Kopecká užívá výslovnostní, tvaroslovné, lexikální i syntaktické prostředky spisovné češtiny, a to prakticky bez odchylek. Jedinou výjimku představují ne zcela obvyklé zvukové jevy, konkrétně jde o emfatickou výslovnost *r*, tedy výslovnost *r* jako vícekmitné hlásky (obvykle je vyslovováno s jediným kmitem špičky jazyka) a nápadné ztišení až šeptání na konci promluv. Tyto jevy nesnižují srozumitelnost ani závažně neovlivňují kultivovanost moderátorčina projevu, přesto doporučujeme věnovat jim pozornost.

Emfatická výslovnost *r* i šeptání v částech promluv se v promluvách mluvčí vyskytují často, nikoli však výhradně. Nedokážeme proto spolehlivě posoudit, zda je jejich užití nevědomé (u specifické výslovnosti *r* by mohlo jít o pozůstatek řečové vady, u šeptání o důsledek nesprávné práce s výdechovým proudem), nebo jde o výsledek snahy například o zvukové členění promluv nad rámec jeho obvyklých prostředků – tedy především tempa, klesání a stoupání výšky hlasu a dynamických změn. V obou případech však platí, že emfatická výslovnost *r* i šeptání jsou zvukové prostředky značně příznakové, a je proto namístě užívat je pouze tam, kde je jejich přítomnost jednoznačně opodstatněna konkrétním komunikačním účelem. Ve zhlédnutých pořadech jsme bohužel opakovaně zaznamenali jejich užití působící více méně mechanicky: Například v promluvě *Na začátku vaší životní cesty byla Kutná Hora, tam jste se narodil, jste první teolog v rodině Pokorných?* byla s jednou výjimkou hlásky *r* vždy vyslovena jako vícekmitná (v přepisu ji značíme zdvojením písmene *r*). Při této frekvenci vícekmitného *r* je obtížné představit si konkrétní komunikační účel, který by tuto specifickou výslovnost v jednotlivých případech opodstatňoval. Pokud bychom uvažovali například o tom, že je emfatická výslovnost užitá k významovému zdůraznění, měla by se vyskytnout nejspíše ve slově *první*, které bylo paradoxně jako jediné vysloveno s jednokmitným *r*. Otázka totiž

zjevně vycházela z moderátorčina povědomí o tom, že respondent není prvním teologem ve své rodině, které potvrdila reakce respondenta obsahující zápornou odpověď na bezprostřední otázku a vyprávění o tomto aspektu respondentovy rodinné biografie. Rovněž šeptání, typicky na konci čtených promluv, se vyskytovalo bez zjevného opodstatnění například i v po sobě bezprostředně následujících promluvách (šepot značíme v přepisu dvěma závorkami): *Herec Vladimír Javorský přišel na svět v Ostravě. Po studiích na brněnské JAMU působil na několika divadelních scénách.*

Shrnutí: Projev obou moderátorů pořadu Uchem jehly je po jazykové stránce přiměřený typu pořadu.

Věda 24

Cílem pořadu Věda 24 je seznamovat diváky s aktuálním děním v české i světové vědě. Pořad v několika reportážích představuje nové vědecké poznatky, informuje o významných událostech v oblasti vědy, vysvětluje různé jevy z každodenního života (rubrika Věda kolem nás) apod. Největší prostor je věnován lékařským, přírodním a technickým vědám (z nich je kromě medicíny významně zastoupena především astronomie a kosmonautika), zatímco společenským a humanitním vědám se pořad věnuje o poznání méně; z těchto oblastí se zde objevují zejména reportáže zaměřené na historii a archeologii.

Ve sledovaném období moderoval většinu dílů pořadu Daniel Stach, ostatními díly provázel Jaroslav Zoula, který vystupoval také jako redaktor v některých reportážích. Na úroveň jejich jazykového projevu se zaměříme v tomto hodnocení.

Z hlediska užívaných hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálních prostředků jsou promluvy obou moderátorů vždy spisovné a stylově přiměřené žánru pořadu i obsahu sdělení. U D. Stacha je třeba ocenit živý projev, svědčící o jeho osobním zaujetí pro témata, která v pořadu prezentuje. Promlouvá rychlejším tempem, jež však díky vhodnému intonačnímu členění a srozumitelné artikulaci nezpůsobuje posluchači potíže s porozuměním. Vyslovuje zpravidla pečlivě, vhodně např. užívá ráz (značíme jej ?) ve spojeních *Evropy a Asie; tak to objevu; bude ti to penězích; pro udržení teploty*. Někdy se však u něj vyskytuje zjednodušená výslovnost souhláskových skupin, např. často *věci* místo *vědci*, *kuli* místo *kvůli*, *plécsítě* místo *plést síť*, *pese* místo *pes se*, dále vypouštění více hlásek, např. *upozorní* místo *upozorňují*, *odděla* místo *oddělila*; *to je:den* místo *to je jeden* (dvojtečka značí délku předchozí

samohlásky) aj. V důsledku rychlého tempa se u něj objevuje také krácení koncových samohlásek, např. *pozemních teleskopu, stovky vědci*, a zaznamenali jsme i dloužení ve slovech *na:, a:*, zejména na začátku výpovědi.

Kromě intonačního členění k přehlednosti moderátorových promluv významně přispívá promyšlené zdůrazňování vybraných slov. Akcentovány jsou ve většině případů výrazy, které jsou z hlediska významové výstavby textu prominentní. Viz následující příklady, v nichž jsou silnější přízvuky označeny podtržením:

Populace Země tento týden přesáhla osm miliard.

Poprvé v historii jsme víc energie dostali, než dali, ohlásili američtí vědci, kteří pracují na jaderné fúzi. To by v budoucnu mohl být čistý a prakticky nevyčerpatelný zdroj energie.

Snazší cesta pro pacienty se vzácnými onemocněními k diagnóze, léčbě i k následné komplexní péči. Jedna z priorit českého předsednictví Evropské unie v oblasti zdravotnictví.

Jen v malém množství případů jsou přízvuky na zdůrazněných slovech nepřiměřeně silné nebo je ve výpovědi akcentováno příliš mnoho slov, popř. není zdůraznění odůvodněné. Takové přízvukování působí jako snaha mluvčího prezentovat obsah sdělení jako něco senzačního, spektakulárního:

A tohle je dobový, sto let starý snímek. Přímo z místa nálezů.

Tak o objevu hrobky faraona Tutanchamona psal deník Československá republika 1. prosince 1922. A objev to byl vskutku senzační. I o století později si to myslí nejenom veřejnost, ale také vědci.

Oba příklady pocházejí ze stejné reportáže věnované stému výročí objevu Tutanchamonovy hrobky. U prvního příkladu není zcela zřejmé, v čem spočívá mimořádnost stáří daného snímku. Nezdá se, že by existence fotografie z roku 1922 zachycující tehdejší významný archeologický nález představovala až takový unikát, aby kvůli tomu bylo nutné zdůraznit v první větě hned čtyři slova, která toto stáří popisují. V poslední větě druhého příkladu působí zejména zdůraznění dvou po sobě jdoucích neplnovýznamových slov *i a o* před rovněž zdůrazněným slovem *století* jako přehnané a neodůvodněné.

Přes uvedené dílčí nedostatky platí, že promluvy D. Stacha jsou i přes jejich komplikovaný obsah a informační nasycenost vždy dobře srozumitelné a posluchač se v nich snadno orientuje, moderátor navíc dokáže o vědě informovat velmi poutavým způsobem. Můžeme proto konstatovat, že D. Stach plní svou roli průvodce pořadem velmi zdařile.

Moderátor J. Zoula promlouvá přiměřeným tempem, zřetelně vyslovuje a své výpovědi zpravidla náležitě intonačně člení. Z odchylek od spisovné výslovnosti jsme u něj zaznamenali krácení samohlásek, např. *tisice, havajska, šeste, vyznamenani, prostředí, ovzduší, pořadatelu, světových vědci, evropskymi, blízko, bez problemu, inspirativni, uplně*, dále se u něj objevuje vypouštění koncových souhlásek nebo jejich nezřetelná výslovnost, např. *ve sledovaných populací; v další zemích; v oboru nanově(d)*. Mimoto jsou v jeho promluvách slyšitelné poměrně hlasité nádechy mezi výpověďmi, které mohou působit rušivě.

Pro mluvní projev J. Zouly je dále charakteristické časté umístování pauz uvnitř výpovědí. Některé z nich hodnotíme jako nadbytečné, resp. nevhodně umístěné, viz následující příklady; pauzy značíme (.):

Pocty pojmenování se mu tak dostalo ještě (.) za života.

V posledních letech například sledoval (.) vliv (.) nekvalitního ovzduší...

... prozradit podrobnosti o tom, jak tento druh (.) meteoritů vznikl.

Takhle (.) vypadaly (.) první herní automaty...

A dalších dvě stě šest vědců (.) pak s centrem (.) spolupracuje.

... svou Nobelovu cenu získal, až když (.) jeho předpovědi (.) potvrdily urychlovače (.) právě v tomto centru.

Toto nadužívání pauz narušuje plynulost řeči, člení výpovědi na příliš krátké úseky a často také od sebe odděluje výrazy, které spolu významově a syntakticky úzce souvisejí, takže je pro posluchače obtížnější vztahy mezi nimi ve větě sledovat. Významově a syntakticky těsná spojení by měla být přečtena souvisle, jako jeden celek – viz v příkladech úseky rozdělené pauzou *vliv (.) nekvalitního ovzduší; tento druh (.) meteoritů; s centrem (.) spolupracuje* aj.

Většina promluv zaznívajících v pořadu je přehledně a logicky strukturována, v některých jsme však narazili na určité formulační nedostatky. Jeden z nich se nachází v následující pasáži reportáže o startu rakety směřující k Měsíci:

Nejsilnější raketa současnosti SLS se takhle vydala směrem k Měsíci. A NASA slibuje, že tentokrát, po padesáti letech, už natrvalo.

Z této formulace vyplývá, že se raketa vydala k Měsíci natrvalo. Tak tomu samozřejmě nebylo, s návratem rakety na Zemi se i podle následujícího textu reportáže počítalo a o její úspěšné cestě zpět pak informovala reportáž v jednom z dalších dílů pořadu. Příslovce *natrvalo* se

zřejmě mělo týkat skutečnosti, že jedním z cílů daného vesmírného programu je i trvalé osídlení Měsíce. Formulace, kterou použil moderátor, má však jiný význam, hodnotíme ji proto jako zavádějící.

Další problematickou formulaci obsahuje následující úsek reportáže věnované opět kosmonautice. Tentokrát se jednalo o sondu DART, jejímž úkolem bylo dopadnout na planetku Dimorphos a vychýlit tak její dráhu:

Šestnáct dní před startem se od DARTu oddělila menší, jen čtrnáctikilová sonda s názvem LICIAcube. Postavila ji italská kosmická agentura. Ta fotila dopad sondy DART na Dimorphos z bezprostřední blízkosti.

Z hlediska vztahu textu k mimojazykové skutečnosti je problematický časový údaj *šestnáct dní před startem*, protože oddělení jedné sondy od druhé ještě před startem příliš nedává smysl. K oddělení obou sond došlo zřejmě spíše šestnáct dní před dopadem větší z nich na planetku (jak vyplývá i z různých internetových zdrojů věnovaných této události).

Z jazykového hlediska je pak problematické zejména nejednoznačné odkazování ukazovacím zájmenem *ta* na začátku poslední věty citovaného úseku. Zájmenem *ten, ta, to* zpravidla odkazujeme na nejbližší předcházející výraz. Tím je v tomto případě *italská kosmická agentura*. Z širšího kontextu a znalostí o světě (v tomto případě o vesmíru a kosmonautice) však vyplývá, že na místě se nenacházela a dopad sondy nefotila italská kosmická agentura, ale druhá, menší sonda LICIAcube, zmíněná v předcházející větě. Přestože tak lze k zamýšlenému významu na základě úvahy dospět, při poslechu čteného textu, který je informačně značně nasycený, není snadné tuto úvahu provést. Nejednoznačné užití ukazovacího zájmena je tedy matoucí a může snadno způsobit, že posluchač ztratí orientaci v textu.

Shrnutí: Pořad Věda 24 poutavě a srozumitelně informuje o dění v současné vědě. Jazykový projev moderátorů pořadu je na dobré úrovni, oba užívají bez problémů spisovnou češtinu a jejich promluvy jsou většinou přehledně a logicky strukturovány.

Zvířecí profesionálové

Zvířecí profesionálové je šestnáctidílný zábavně-vzdělávací seriál pro děti, který byl na podzim roku 2022 odvysílán na dětském kanálu ČT :D. Cílem seriálu je zábavnou formou přiblížit dětem některé „profese“ zvířat; to znamená činnosti zvířat, jichž lidé využívají ku svému

prospěchu. Mezi tyto činnosti patří např. ochrana letiště dravci, pomoc psů nevidomým, hlídání stáda psy aj.

Hlavními mluvčími jsou v seriálu nadabovaná živá zvířata. Ústřední postavou je koza Amélie, kterou na rozdíl od jejích příbuzných neuspokojuje pouhá každodenní pastva na louce, neboť touží být užitečná a dělat něco víc než jen žrát trávu. Když se Amélie dočte v novinách o patnácti zvířecích profesionálech, chce poznat jejich práci a zjistit, zda by ji nemohla vykonávat také. V každém díle navštíví představitele jedné z patnácti profesí, v šestnáctém pak nalezne vhodnou profesi sama pro sebe a stane se z ní kozí trenérka.

Jazyk seriálu je primárně zaměřen na děti, tomu odpovídá i příležitostně užívané expresivní výrazivo: *houbelec; proč teda furt pčíkáš, kámo; uka Karle; zase čmajznou noviny; hned jančíš; makám na tom; zblajzněte to; čmajzli; odfrnkli; nic mě neba; to jsou super hustý zvířata, co?; to bylo dobrodružo; škoda, že už musím frčet; tak mrkej; si piš; koza patří na pastvu a basta bobek* aj. Tvůrci seriálu se těmito výrazy snaží přiblížit dětem a jejich způsobu mluvy. Tomu odpovídá i užívání neformálních podob jmen zvířat (*Sančák, Amél, Ami, Veru, Kája* apod.), které jsou pro každodenní komunikaci typické. Frekvence užití podobných výrazů je přiměřená.

Koza Amélie i další zvířata používají spisovné tvarosloví a hláskosloví: *my to děláme rády; při dýchacích obtížích; blahodárné účinky; neumím; jestli jsme dost zvědavé, hlavně klidné; nějací psi; hezký pokojíček, útulný;* nevyhýbají se však ani tvarům nespisovným: *novej kozich; já ti to otevřu rohama; někoho potěšit je záslužný; přistání hladký; vždyť je z toho psa úplně nešťastnej; to teda není; ten pařez vážně umí létat* aj.

Zvířata jsou pochopitelně nadabována herci, jejich projev odpovídá současným standardům českého dabingu. Ten je příznačný výraznou stylizací dosahovanou modulací hlasu a velmi specifickou intonací. Tu je možno charakterizovat dvěma slovy s opačným významem: jedinečná (heterogenní) a nerozlišitelná (homogenní). Prozódie českého dabingu je vzhledem k ostatním možným rejstříkům češtiny natolik jedinečná, že se jinde prakticky neuplatňuje (bylo by to totiž i fyzicky náročné, protože se při dabování hojně využívá neobvyklá fonace). Zároveň tuto stylizaci herci používají bez přílišného ohledu na to, co dabují. Pokud rodilý mluvčí uslyší dabovanou promluvu, pozná, že se jedná o dabing, i kdyby neviděl obraz, zároveň ale bezpečně nepozná, o jaký žánr se jedná. Tato specifická intonace a hlasové modulace, s níž jsou namluvena všechna zvířata, je velmi dobře patrná v kontrastu s civilním projevem cvičitele Františka. Vzhledem k tomu, že se jedná o vzdělávací pořad zaměřený na děti, bylo by vhodnější, kdyby i zvířata užívala intonaci, která více odpovídá běžnému užití. Na druhou stranu oceňujeme, že zvířata náležitě vyslovují, hlasově se nepitvoří a nešíšlají.

Shrnutí: Pořad je zaměřen na děti, jimž se tvůrci snaží jazykově přiblížit expresivnějším lexikem, v projevu nadabovaných zvířat se vyskytují jak spisovné, tak i nespisovné tvary. Výslovnost je náležitá, intonačně jsou však promluvy silně a nepřirozeně stylizovány v souladu se současnými standardy českého dabingu.